

Рибчук О. Г.

*ад'юнкта кафедри суспільних наук
Національного університету оборони України***МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ****METHODOLOGY FOR ASSESSING CRITICAL THINKING DEVELOPMENT
IN OPERATIONAL-LEVEL OFFICERS**

Стаття присвячена теоретико-методологічному обґрунтуванню комплексу психодіагностичних методик, які дозволяють об'єктивно визначати рівень розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня. Актуальність дослідження зумовлена потребою підвищення ефективності діяльності військовослужбовців в умовах сучасних збройних конфліктів, де критичне мислення є важливим аспектом ухвалення управлінських рішень. У статті розглядається поняття критичного мислення офіцера як багатовимірний психологічний феномен, що включає метакогнітивний, когнітивний та соціально-комунікативний компоненти. Метакогнітивний компонент відображає процеси когнітивної рефлексії, моніторинг та аналіз власних когнітивних процесів та оцінку ефективності власних рішень. Когнітивний компонент відповідає за аналітико-синтетичну обробку інформації, що дає змогу офіцеру адекватно оцінювати бойову ситуацію та прогнозувати можливі наслідки. Соціально-комунікативний компонент формує здатність до конструктивної взаємодії у команді під час ухвалення управлінських рішень. На основі теоретико-методологічного аналізу визначено комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на діагностику рівнів розвитку кожного з компонентів критичного мислення. Обґрунтовано три рівні розвитку критичного мислення: високий, середній і низький, що дає змогу диференційовано підходити до підготовки офіцерів, своєчасно виявляти потребу у розвитку їхньої критичності у мисленні та формувати індивідуальні програми психологічної підтримки, спрямовані на підвищення ефективності управлінської діяльності в умовах бойових дій. Вказана диференціація дає можливість чітко визначити групи офіцерів, які потребують цілеспрямованих заходів для розвитку критичного мислення, що у майбутньому може покращити якість підготовки офіцерів.

Ключові слова: методика дослідження, критичне мислення, психодіагностичний інструментарій, психологічні особливості, професійні якості, офіцери оперативного рівня, рівні розвитку.

The article focuses on the theoretical and empirical substantiation of a set of psychodiagnostic methods designed to objectively assess the level of critical thinking development in operational-level officers. The relevance of this research arises from the need to enhance the effectiveness of military personnel in the context of modern armed conflicts, where critical thinking plays a key role in ensuring the timeliness and validity of command decisions. Critical thinking is viewed as a complex psychological phenomenon that incorporates metacognitive, cognitive, and socio-communicative components. The metacognitive component is responsible for reflective control over thought processes, facilitating self-regulation and evaluation of personal decisions. The cognitive component ensures the analytical and synthetic information processing, enabling officers to accurately assess combat situations and predict potential outcomes. The socio-communicative component develops the ability to engage in constructive teamwork during decision-making processes. Based on theoretical and methodological analysis, as well as empirical data, a comprehensive set of psychodiagnostic tools has been justified, aimed at assessing the development levels of each critical thinking component. Three levels of critical thinking development have been identified: high, medium, and low. This differentiation allows for a personalized approach to officer training, timely identification of the need to enhance their critical thinking skills, and the development of individualized psychological support programs aimed at improving decision-making efficiency under combat conditions. Such differentiation also enables the identification of specific groups of officers requiring targeted interventions to strengthen their critical thinking, which, in turn, contributes to improving the overall quality of professional military training.

Key words: research methodology, critical thinking, psychodiagnostic tools, psychological characteristics, professional qualities, operational level officers, development levels.

Мета статті. Обґрунтування психодіагностичного інструментарію для дослідження психологічних особливостей критичного мислення офіцерів оперативного рівня.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, синтез, порівняння, узагальнення.

Вступ. Сучасне поле бою характеризується високою динамікою бойових дій і зростаючою складністю управлінських завдань. Це, у свою чергу, вимагає від офіцерів оперативного рівня здатності швидко адап-

туватися та ухвалювати ефективні рішення в умовах невизначеності. Однією з ключових когнітивних якостей, що забезпечує таку здатність, є критичне мислення, яке ґрунтується на аналітичному, рефлексивному та неупередженому підході до аналізу та оцінки інформації. Незважаючи на визнання його значущості, питання науково обґрунтованої діагностики та розвитку критичного мислення серед офіцерів оперативного рівня досі залишаються недостатньо вивченими в українському науковому просторі. Вказана прогалина зумовлює потребу в розробці спеціалізованого психодіагностичного інструментарію, який дозволить не лише оцінити рівень критич-

ного мислення, але й створити підґрунтя для ефективних тренінгових програм із його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Ідея розвитку критичного мислення зародилася у США, де була запропонована у працях відомих американських психологів XX ст. В. Джемса та Дж. Д'юї та звідти почала активно поширюватися Америкою, а згодом Європою. Критичне мислення досліджували Дж. Дьюї, М. Ліпман, Д. Клустер, Д. Хелперн, Ч. Темпл, Р. Пауль, К. Мередіт, М. Вейнстайн, Ч. Пірс та інші. Серед українських теоретиків критичне мислення досліджувалося С. Терно, О. Пометун, О. Тягло, Л. Терлецькою, Л. Велитченко, С. Максименко, А. Конверським, М. Починковою. Питання розвитку критичного мислення офіцерів знайшло відображення у працях В. Осьодло, О. Хміляра, І. Москальова, В. Тюріної, О. Богуш, В. Конаржевської, Д. Кисленко.

Варто зауважити, що більшість цих праць розглядають критичне мислення як педагогічний феномен. Досліджень які б розглядали саме психологічні особливості критичного мислення серед українських дослідників недостатньо. Загалом питання розвитку критичного мислення серед офіцерів у науковому дискурсі мало презентоване, а його актуальність зумовлює необхідність більш ґрунтовних досліджень у тому числі і психологічних особливостей розвитку. У зв'язку з цим виникла необхідність у розробці та проведенні експериментального дослідження розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня.

Відповідно до загальної мети нашого дослідження нами були визначені наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові джерела для визначення методологічного підґрунтя дослідження.
2. Здійснити підбір психодіагностичних методик для проведення констатувального етапу експерименту з метою визначення рівня розвитку критичного мислення офіцера оперативного рівня.

У процесі роботи над методикою констатувального етапу експерименту ми опиралися на науково-теоретичні положення теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, О. Леонтьєв, Д. Ельконін), теорії когнітивного розвитку, що враховує вікові особливості розвитку критичного мислення (Ж. Піаже, Д. Хелперн,) діяльнісний підхід до розуміння специфіки службово-бойової діяльності офіцера (Л. Виготський, Б. Ананьєв, О. Лентьєв, С. Рубінштейн, Дж. Дьюї), ідею суб'єктності офіцера (П. Фачіоне, В. Осьодло, О. Діденко), аксіологічний підхід як формування культури мислення офіцерів (К. Станович, В. Біблер), синергетичний підхід, що розглядає критичне мислення, як процес самоорганізації складних систем, що дає змогу поєднувати різні когнітивні стратегії та передбачати альтернативні сценарії розвитку подій (Г. Хакен, Л. Бевзенко, В. Кремень, О. Вознюк).

Дослідження проблеми розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня потребує об'єктивності та достовірності результатів, що у

свою чергу вимагає виваженого підходу до розуміння досліджуваних явищ та прискіпливого вибору наукового підґрунтя, для обрання діагностичного інструментарію досліджуваного нами явища. Для успішного вирішення окресленого питання необхідно здійснити методологічне обґрунтування, адже як зазначають С. Максименко та І. Пасічник: «без достатнього розуміння методологічних питань дослідження втрачає свою стратегічну значущість» [5, с. 3].

Методологічною основою дослідження психологічних особливостей розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня складають: системний, діяльнісний, суб'єктний, синергетичний та аксіологічний підходи.

Розглядаючи філософський рівень наукового пізнання, у своєму дослідженні ми акцентуємо увагу на аксіологічному підході. У контексті нашого дослідження аксіологічний підхід розглядається, як філософське вчення про етичні, моральні та культурні цінності. Опанування культурою – це опанування критичним, рефлексивним ставленням до власної діяльності, що дозволяє вийти за межі успадкованого [7, с. 61]. Такий підхід до культури як до простору цінностей і смислів безпосередньо перегукується з аксіологічним підходом, який ми застосовуємо у своєму дослідженні, де ми наголошуємо на розвитку культури критичного мислення, як професійної цінності офіцера та враховує етичний аспект діяльності військовослужбовця в ухваленні рішень.

Також ми опиралися на системний підхід, який розглядають як один із головних напрямів методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики. Системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у конкретних науках і вибору ефективних шляхів їх вирішення [1, с. 55]. Будучи нерозривно пов'язаним з поняттям система, системний підхід відображає єдність закономірно пов'язаних елементів об'єднаних в єдине ціле. У межах системному підходу поняття критичне мислення розглядається як багатокomпонентний об'єкт, елементи якого взаємопов'язані та взаємозалежні.

Синергетичний підхід у дослідженні критичного мислення розглядає розвиток цього мислення як процес самоорганізації складних систем, що дозволяє поєднувати різні когнітивні стратегії та передбачати альтернативні сценарії розвитку подій. Такий підхід сприяє формуванню у офіцерів здатності до критичного аналізу, гнучкості мислення та адаптації до швидкозмінних умов. Процес розвитку критичного мислення офіцерів з точки зору синергетичного підходу не є лінійним. На цьому наголошує і Л. Ткаченко, як одному з постулатів синергетичного підходу, оскільки розвиток особистості забезпечується зміною станів рівноваги та нерівноваженості (порядку і хаосу) [8].

В основу розвитку критичного мислення ми також покладаємо ідею суб'єктності офіцера, адже як зазначає В. Осьодло: «Процес розвитку особистості офіцера у зв'язку з характером його службової діяль-

ності розгортається й реалізується досить своєрідно, виходячи з особливостей цілої низки особистісних і діяльних факторів. Слід зазначити, що цей розвиток має на меті забезпечення досить надійної поведінки офіцера в конкретних професійних умовах мирного та воєнного часу, що визначає формування стійких рис його особистості, специфічних для військово-професійної діяльності» [6, с. 58]. Б. Ананьєв розглядає особистість, як ядерну структурну організацію, а суб'єктом людина стає у процесі своєї професійної діяльності й творчості. Ідея суб'єктності у методології розвитку критичного мислення базується на тому, що офіцер як суб'єкт діяльності виступає активним творцем власного пізнання, прийняття рішень і перетворення реальності. У контексті критичного мислення суб'єктність означає здатність особистості самостійно та нешаблонно, критично переосмислювати власний досвід, коригувати мисленнєві стратегії та моделі поведінки.

Важливим для нашого дослідження є діяльнісний підхід та теорія поетапного формування розумових дій, виходячи з того що професійна діяльність офіцера – це активність, що спрямована на досягнення визначених цілей. Саме діяльнісна теорія визначає залежність мисленнєвої діяльності індивіда від мотивації, цілеутворення, емоцій та вказує на роль контролю за мисленням. Особливе значення в контексті діяльнісної теорії надається метакогнітивним процесам – здатності до самоконтролю мислення та критичної оцінки власної розумової діяльності. Саме ці аспекти формують метакогнітивний компонент критичного мислення, що є особливо важливим у контексті нашого дослідження.

Інтеграція ідей системного, суб'єктного, діяльнісного, синергетичного та аксіологічного підходів дозволяє розглядати критичне мислення офіцера як цілісний феномен, враховуючи специфіку службово-бойової діяльності офіцера оперативного рівня та забезпечує системність у дослідженні та розвитку.

Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел дозволив виокремити три основні компоненти критичного мислення (метакогнітивний, когнітивний та соціально-комунікативний) та показники, що розкривають зміст кожного компоненту.

Метакогнітивний компонент відображає здатність офіцерів регулювати процесуальні та результативні аспекти власної когнітивної активності та застосовувати рефлексивні уміння для самостереження та критичного осмислення власних розумових операцій. Показники, що розкривають цей компонент: усвідомлення та використання установки на критичне мислення, рефлексивність та когнітивна рефлексія.

Когнітивний компонент містить знання про критичне мислення та що може стояти йому на заваді та розкриває розвиток тих розумових процесів, які допомагають аналізувати, оцінювати та синтезувати інформацію, що поєднує логічну структурованість мисленнєвих операцій, полenezалежність когнітивного стилю при прийнятті рішень, креативність у генеруванні нестандартних рішень та високий рівень

аналітико-критичного осмислення інформації, що в сукупності забезпечує здатність до комплексного аналізу військово-професійних ситуацій, формування обґрунтованих висновків та прийняття ефективних рішень в умовах невизначеності та інформаційної складності.

Соціально-комунікативний компонент виражається у вмінні офіцера до конструктивної інтеракції в процесі аналітико-оцінювальної діяльності, що охоплює вміння вибудовувати ефективну комунікацію, демонструвати гнучкість комунікативного стилю, зберігати неупередженість у сприйнятті інформації та аргументів співрозмовника, а також здійснювати продуктивну взаємодію під час ухвалення рішення, з врахуванням комунікативної толерантності та раціональної та логічної аргументації. Цей компонент розкритий такими показниками: гнучкість, комунікативна толерантність, емпатія, стереотипність мислення.

За результатами проведеної нами роботи було обрано методики дослідження, розроблено послідовність та порядок проведення психологічного експерименту, визначено психодіагностичні методики які є релевантними завданням та меті дослідження (табл. 1).

Проаналізуємо основні методики дослідження детальніше.

Для дослідження метакогнітивного компоненту розвитку критичного мислення офіцера оперативного рівня ми використали такі методики: тест на визначення когнітивної рефлексії Фредеріка Шайна: тест на визначення рефлексивності мислення О. Анісімова, тест критичного мислення Л. Старкі (в адаптації О. Луценко).

Для визначення рівня когнітивної рефлексії та усвідомленого використання установки на критичне мислення ми використали «Тест на визначення когнітивної рефлексії». Даний тест, був розроблений Фредеріком Шейном у 2005 році, для оцінки здатності індивіда протистояти інтуїтивним, але неправильним відповідям, і замість цього використовувати аналітичне мислення. Загальна ідея тесту полягає в тому, що він вимірює здатність відмовитися від першої, інтуїтивної відповіді на користь більш обдуманної та логічної. Тест складається з трьох завдань, кожне з яких пропонує просту, на перший погляд, математичну задачу, рішення якої вимагає насправді глибшого аналізу. Основний механізм оцінки результатів полягає у визначенні, чи зміг офіцер перейти від інтуїтивного рішення до більш складного рефлексивного аналізу. Наприклад, в одному з завдань запитуються про ціну м'яча та бити, де перше інтуїтивне припущення часто виявляється помилковим. Чисельне оцінювання базується на кількості правильно вирішених завдань, де вищий бал відображає більшу здатність до рефлексивного мислення офіцера [4, с. 52].

Методика визначення рефлексивності мислення (О. Анісімова) у дослідженні метакогнітивного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувалися три ключові критерії: рівень рефлексивності мислення, рівень

Таблиця 1

Компоненти та показники критичного мислення офіцерів оперативного рівня

Показники, що досліджуються	Методики
1. Методики для дослідження рівня розвитку і структурних параметрів метакогнітивного компоненту критичного мислення офіцерів оперативного рівня	
Рівні когнітивної рефлексії	Тест на когнітивну рефлексію Ш.Фредеріка.
Рівні рефлексивності мислення	Визначення рефлексивності мислення О. Анісімова.
Рівні метакогнітивної поведінки	Шкала самооцінки метакогнітивної поведінки Ла Коста.
2. Методики для дослідження рівня розвитку і структурних параметрів когнітивного компоненту критичного мислення офіцерів оперативного рівня	
Когнітивний стиль (полезалежність/полenezалежність)	Методика включених фігур Готшильда.
Рівні логічного мислення	Тест логічних закономірностей Ліппмана.
Типи мислення та креативність	Опитувальник для визначення типів мислення та рівня креативності Дж. Брунера.
Рівні критичного мислення	Тест критичного мислення Л. Старкі.
3. Методики для дослідження рівня розвитку і структурних параметрів соціально-комунікативного компоненту критичного мислення офіцерів оперативного рівня	
Рівень комунікативної толерантності	Комунікативна толерантність В.Бойко.
Рівень стереотипності мислення	Методика «Стереотипи мислення».

самокритичності особистості та рівень колективності особи [3, с. 97].

Методика О. Анісімова складається з восьми тверджень із п'ятьма варіантами відповіді (від «завжди» до «ніколи»), кожному з яких відповідає певна кількість балів. При обробці результатів підраховується сума балів за трьома вищезазначеними критеріями. Максимальна кількість балів, набрана офіцером, вказує на високий рівень критичності мислення та сформованість індивідуальної та групової форм рефлексії, що є важливим для ефективного виконання оперативних завдань. Мінімальна кількість балів свідчить про некритичність мислення та нерозвиненість індивідуальної і колективної рефлексії мисленнєвої діяльності, що може негативно впливати на якість прийняття рішень в умовах високої відповідальності.

Методика дає можливість комплексно оцінити здатність офіцерів оперативного рівня до критичного аналізу власної розумової діяльності як в індивідуальному, так і в колективному аспектах, що є фундаментальною складовою ефективного виконання військово-професійних завдань.

За методикою «Шкала самооцінки метакогнітивної поведінки» (Д. ЛаКоста) у дослідженні метакогнітивного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувався профіль метакогнітивних стратегій, що використовуються офіцерами у їхній професійній діяльності. Методика складається з 12 тверджень, які визначають частоту використання офіцером вищезазначених метакогнітивних стратегій за 5-бальною шкалою (від «дуже часто» до «дуже рідко»). При обробці результатів підраховується загальна сума балів, яка може коливатися від 12 до 60. Показники до 21 бала вказують на низький рівень розвитку метакогнітивних стратегій, 22–43 бали – на середній рівень, 44–60 балів – на високий рівень, що свідчить про розвинену здатність офіцера до метакогнітивного регулювання власної розумової діяльності.

Методика має особливу цінність для дослідження критичного мислення офіцерів оперативного рівня, оскільки дозволяє не лише оцінити загальний рівень метакогнітивної активності, але й визначити індивідуальний профіль метакогнітивних стратегій, що використовуються офіцером у професійній діяльності.

За методикою «Методика включених фігур Готшильда» у дослідженні когнітивного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувався когнітивний стиль за типом сприймання: полезалежність – полenezалежність [11, с. 63]

Методика включених фігур Готшильда складається з 30 завдань, в кожному з яких офіцеру пропонується якомога швидше виділити одну з п'яти еталонних фігур серед відволікаючих деталей більш складної фігури. Час виконання тесту не обмежений, але фіксується як важливий показник. В дослідженні реєструється час виконання кожного із 30 завдань і кількість правильних розв'язків.

Методика має особливу цінність для дослідження критичного мислення офіцерів оперативного рівня, оскільки дозволяє визначити їхню здатність до аналітичного сприйняття інформації та критичного опрацювання даних в умовах інформаційного перевантаження. Полenezалежні офіцери здатні ефективніше виділяти ключову інформацію з масиву даних, менше піддаються впливу дезінформації та більш схильні спиратися на власні аналітичні висновки, що є важливим компонентом критичного мислення при прийнятті рішень на оперативному рівні.

Використання цієї методики дозволяє отримати об'єктивні дані про індивідуальні особливості когнітивного стилю офіцерів та врахувати їх при розробці програм розвитку критичного мислення, а також при формуванні оптимальних умов для прийняття рішень в оперативній діяльності.

За методикою «Логічні закономірності» Уолтера Ліппмана у дослідженні когнітивного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня

аналізувався рівень розвитку логічного мислення як фундаментальної складової аналітичних здібностей.

Методика «Логічні закономірності» складається з 30 завдань, у яких офіцеру пропонується визначити логічні послідовності у рядах чисел. Завдання виконуються без засобів для запису та калькулятора протягом обмеженого часу – до 15 хвилин. У кожному числовому ряду закладена певна математична закономірність (наприклад, числа кратні певному значенню, послідовне додавання або віднімання певного числа тощо).

Оцінка результатів базується на двох ключових параметрах: точності визначення закономірностей (кількість правильних відповідей) і швидкості реагування (загальний час, витрачений на виконання завдань). Методика має суттєве значення для дослідження критичного мислення офіцерів оперативного рівня, оскільки логічне мислення є базовою складовою аналітичних здібностей, необхідних для ефективного опрацювання інформації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та прийняття обґрунтованих рішень. Рівень розвитку логічного мислення безпосередньо впливає на здатність офіцера критично оцінювати ситуацію, виявляти протиріччя у доступній інформації та формулювати раціональні висновки на основі наявних даних.

За методикою «**Тип мислення**» Дж. Брунера у дослідженні когнітивного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувався переважаючий тип мислення та рівень креативності як важливі характеристики інтелектуальної діяльності офіцера [12]. Методика містить 75 тверджень, на які респондентам необхідно відповісти, вказуючи свою згоду або незгоду. Процес інтерпретації результатів дозволяє класифікувати рівень креативності та базовий тип мислення особистості. Відповідно до методики, оцінювання розподіляється на три категорії: низький (від 0 до 5 балів), середній (від 6 до 9 балів) та високий (від 10 до 15 балів) рівні. Тест аналізує чотири основні типи мислення: предметне, символічне, знакове, образне та креативність як ключову здатність до генерації нових ідей. Методика дозволяє визначити індивідуальний профіль мислення та рівень креативності офіцерів оперативного рівня, що безпосередньо впливають на здатність офіцера ефективно аналізувати інформацію, приймати рішення та вирішувати складні проблеми. Знання переважаючого типу мислення дозволяє оптимізувати процес навчання та підготовки офіцерів, а також формувати збалансовані команди з урахуванням індивідуальних когнітивних особливостей кожного офіцера.

За методикою «**Тест критичного мислення**» (Л. Старкі, адаптація О. Луценко) у дослідженні когнітивного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувався загальний рівень розвитку критичного мислення як комплексної когнітивної здатності [2].

Методика є вербальним тестом, що складається з 27 тверджень/питань, кожне з 4-ма варіантами вибору відповіді, з яких лише одна є правиль-

ною. Тест є однофакторним, і в результаті обробки обчислюється один загальний показник критичного мислення, який може варіюватися від 0 до 27 балів. Методика дозволяє комплексно оцінити здатність офіцера до логічного аналізу інформації, індуктивного та дедуктивного мислення, рефлексії та емоційного контролю, що є ключовими компонентами ефективного прийняття рішень на оперативному рівні.

За методикою «**Діагностика комунікативної толерантності**» (В. Бойко) у дослідженні соціально-комунікативного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувався рівень комунікативної толерантності як важлива складова ефективної професійної взаємодії [9]. Методика передбачає оцінювання особистісних реакцій на типові ситуації взаємодії з іншими людьми. Пропонується визначити свою першу, інтуїтивну реакцію на дев'ять різноманітних комунікаційних контекстів, не замислюючись занадто довго і не пропускаючи жодного питання. Важливо зазначити, що в методиці немає правильних чи неправильних відповідей, оскільки вона оцінює ступінь толерантності, а не знання чи уміння. Вищий загальний бал вказує на нижчий рівень толерантності, тоді як нижчий загальний бал свідчить про вищу толерантність. Максимально можливий бал, який становить 135 балів, означає абсолютну нетерпимість, тоді як теоретичний мінімум у 0 балів свідчить про надзвичайну толерантність.

Оскільки комунікативна толерантність є важливою складовою ефективної взаємодії в команді та прийняття колегіальних рішень, то здатність об'єктивно сприймати інших людей, не категоризуючи їх за стереотипами, є необхідною умовою критичного аналізу інформації, отриманої в процесі комунікації. Офіцери з високим рівнем комунікативної толерантності демонструють більшу готовність розглядати альтернативні точки зору, враховувати думки підлеглих та колег, що сприяє прийняттю більш зважених та обґрунтованих рішень.

За методикою «**Стереотипи мислення**» у дослідженні соціально-комунікативного компонента критичного мислення офіцерів оперативного рівня аналізувався рівень стереотипності мислення як важливий фактор, що впливає на здатність об'єктивно оцінювати інформацію та приймати неупереджені рішення [10].

Методика використовує шкалу оцінювання, яка дозволяє класифікувати рівень стереотипності за трьома категоріями: низька стереотипність мислення (15–35 балів), середня стереотипність мислення (36–55 балів) та висока стереотипність мислення (56–75 балів).

Вказані компоненти ми розглядаємо як взаємопов'язані та паритетні оскільки під час процесу критичного осмислення вони маніфестують себе через взаємодію, яка забезпечує більш глибоке розуміння та обробку інформації. Кожен з цих компонентів вносить свій вклад у формування здатності офіцера критично мислити та навичок ефективної комунікації.

У відповідності до виділених структурних компонентів та показників розвитку критичного мислення нами також визначено рівні розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня: недостатній, функціональний та просунутий.

Просунутий рівень розвитку критичного мислення офіцера оперативного рівня виражається через здатність ефективно аналізувати складні ситуації, враховувати різні перспективи та альтернативи, а також уміння приймати обґрунтовані рішення під тиском. Офіцери з високим рівнем критичного мислення здатні ідентифікувати приховані передумови, виявляти логічні невідповідності у розмірковуваннях та розробляти стратегії, що враховують потенційні ризики та можливості. Вони також проявляють високу адаптивність до змін і можуть ефективно керувати інформаційними потоками, інтегруючи нові знання та досвід в існуючі когнітивні структури.

Функціональний рівень розвитку критичного мислення визначається здатністю офіцерів до адекватного аналізу та інтерпретації інформації, хоча їхні навички можуть бути обмежені коли справа стосується складніших або нестандартних проблемних ситуацій. Офіцери з середнім рівнем критичного мислення зазвичай добре справляються з рутинними завданнями та можуть виконувати функціональні обов'язки, але їм може бракувати гнучкості у нестандартних ситуаціях або вони можуть не виявляти достатньої креативності в рішенні складних задач.

Недостатній рівень розвитку критичного мислення характеризується обмеженою здатністю до критичного мислення, де офіцери схильні спиратися на інтуїцію або невідповідні стратегії рішення. Вони

можуть виявити труднощі у визначенні проблем, оцінці альтернатив або у прогнозуванні наслідків своїх дій. Часто такі офіцери не здатні розпізнавати суб'єктивність власних суджень або вплив зовнішніх чинників на їхні рішення, що може призвести до неефективного вирішення завдань та проблем у комунікації.

Виділені нами рівні розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня експериментально визначалися нами в подальшому процесі проведення емпіричного дослідження за результатами отриманих даних.

Висновки. Критичне мислення офіцера оперативного рівня являє собою складне та багаторівневе явище, що включає у себе метакогнітивний, когнітивний та соціально-комунікативний компоненти, та вимагає від дослідника застосування комплексного психодіагностичного підходу. У результаті проведеного теоретико-методологічного аналізу було запропоновано комплекс психодіагностичних методик, що забезпечує всебічну оцінку кожного з цих компонентів у офіцерів оперативного рівня та сприяє більш точній і обґрунтованій оцінці їх критичного мислення. Розроблена система критеріїв та показників забезпечує можливість диференціації рівнів розвитку критичного мислення військовослужбовців, що є важливим для вдосконалення їхньої професійної підготовки. Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на розробку тренінгової програми розвитку критичного мислення офіцерів, адаптованих до специфіки військово-професійної діяльності в умовах викликів сучасних бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вайнський С. Е., Щербак Т. І. В 12 Методика та організація наукових досліджень : Навчальний посібник / С. Е. Вайнський, Т. І. Щербак. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
2. Воронов О. І. Методика діагностування соціально-психологічних впливів на прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах : навч.-метод. посіб. О. І. Воронов. Київ: НАДУ, 2017. 271 с.
3. Ілляшенко С. Ю. Рефлексивна компетентність як чинник професійного розвитку офіцера Збройних Сил України: дис. доктора філософії (PhD): спеціальність: 053 – Психологія, галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки» Київ, 2023. 207 с.
4. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. (пер. М. Яковлев). Київ: Наш Формат, 2017. 480 с.
5. Максименко С. Д., Пасічник І. Д. До питання методології когнітивної психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. Острог, 2013. Вип. 24. С. 3–6.
6. Осьодло В. І. Психологічні засади професійного становлення суб'єкта військово-професійної діяльності: дис. д-ра псих. наук : 19.00.01. Київ, 2013. 452 с.
7. Терно С. О. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 275 с.
8. Ткаченко Л. І. Синергетичний підхід у педагогіці: нова парадигма. Освіта та розвиток обдарованої особистості. No 10 (17). 2013. С.18–21.
9. Шевенко А. М. Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю / Метод. реком. К., 2016. 157 с.
10. Яковенко О. В. Інтелект та мислення. Психологічний практикум. / О. В. Яковенко-Методичний посібник. – К.: ТОВ «НВП ІНТЕРСЕРВІС», 2017. Частина 1. 48 с. ISBN 978-617-696-408-7
11. Яншина Т. А. Психологічний супровід інтелектуального розвитку обдарованих: діагностика та розвиток особистісних якостей : посібник. Київ : 2013. 276 с.
12. Brown A. Communities of learning and thinking, or a context by any other name. *Developmental Perspectives on Teaching and Learning Thinkin Skills*. Basel: Karger, 1990. 396 с.